

Asia: VN/25888/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi sosiaalihuoltolain, vanhuspalvelulain ja asiakasmaksulain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Pidätekö kannatettavana, että teknologisten ratkaisujen käyttämisestä sosiaalihuollon palveluissa säädettäisiin uudessa 47 §:ssä esitetyllä tavalla?

Ei

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

Kuurojen Liitto ry keskittyy tässä lausunnossaan vain nimenomaisesti kuurojen kielellisten oikeuksien ja tarpeiden näkökulmaan. Yleisemmin vammaisten oikeuksiin liittyvien näkökulmien osalta liitto yhtyy Vammaisfoorumin lausunnossaan esiin nostamiin huoliin. Liitto myös toteaa, että lakiehdotus painottuu vain ikääntyneiden näkökulmaan ja jättää huomiotta lasten yksityisyyden tarpeet.

Kuurojen Liitto ry:n suurin huoli kohdistuu siihen, että edes sosiaalityöntekijät eivät aina tunnista viittomakieleltä käyttävän kuuron kielellisiä ja kuuroudesta tai vaikeasta kuulovammasta johtuvia tarpeita. Sosiaalihuoltolain asiakasprosessin rinnalla sovellettava uusi vammaispalvelulakikaan ei tuo tällaisen asiakkaan palvelutarpeen arviointiin riittävää osaamista. Toinen huoli on monien vamma ryhmien osalta yhteinen: riittääkö sosiaalihuollon ammattihenkilöstön teknologinen osaaminen ja pystytäänkö osaamista ylläpitämään myös teknologian kehittyessä?

Moniammatillisen yhteistyön sosiaalipalveluiden järjestämisessä tulee hyödyntää monialaista yhteistyötä, jotta viittomakieleen ja kuurouteen liittyvät piirteet tulevat huomioiduiksi läpileikkaavasti ja tasapainoisesti. Sote-järjestöjen rahoituksen vähetessä hyvinvointialueet menettävät mahdollisuuden konsultoida asiantuntijoita, jotka tuntevat juuri tämänkaltaisten harvinaisten ja harvalukuisten haavoittuvien ryhmien tarpeet. Tästä syystä hyvinvointialueiden ja niiden yhteistyöalueiden olisi korkea aika koota erityisosaamista vaativia kokonaisuuksia suurempiin

kokonaisuuksiin (ks. Sote-järjestämislaki 612/2022 4 § 1 mom.). Tämä vähentäisi myös ns. hallinnollista taakkaa ajanoloon.

Ehdotettu 47 § 1 mom. ei ohjaa riittävän vahvasti arvioimaan teknologisten ratkaisujen käyttöä vammaispalvelulain nojalla, vaikka tähän säännöskohtaisissa perusteluissa viitataan (HE-luonnos s. 75). Esitämme, että 47 § 1 momentin jälkeen lisätään uusi 2 momentti (ote HE-luonnoksesta)

”Vammaisen henkilön palvelutarvetta arvioitaessa on lisäksi noudatettava vammaispalvelulakia (675/2023), jonka mukaan vammaisen henkilön osallisuutta on tuettava hänen toimintakykynsä, ikänsä ja kehitysvaiheensa sekä elämäntilanteensa edellyttämällä tavalla. Vammaista henkilöä on tarvittaessa tuettava tiedon saannissa sekä oman mielipiteen muodostamisessa ja ilmaisemisessa.”

Ehdotettu 47 § 2 mom. ei myöskään riittävän selkeästi ohjaa huomioimaan vammaisten henkilöiden tarpeita teknologisen ratkaisun käyttöönotossa ja käytössä.

Viittomakieltä käyttävien kuurojen ja muiden vammaisten henkilöiden perusoikeuksien osalta muistutamme, että hyvinvointialueiden tulee turvata asiakkaille sote-järjestämislain 4–5 §:ien mukaiset kielellinen saavutettavuus ja tulkitsemispalvelujen käyttö. Momenttiin tulee lisätä viittaus järjestämislakiin.

Asiakasturvallisuus edellyttää viittomakieltä käyttävien kuurojen osalta sitä, että

1) teknologinen ratkaisu ei perustu pelkästään ääneen, kuten hälytys, yhteydenoton merkkiäni tms. Ratkaisun on lisäksi hyödynnettävä esim. visuaalisia tai tuntoaistiin perustuvia signaaleja. Lisäksi mahdollisuus vuorovaikutukseen muutoinkin kuin puhutulla kielellä tulisi turvata. Esimerkiksi lääkeannostelijan yksipuolinen ilmoitus ei aina ole riittävä takuu siitä, että lääke on myös otettu asianmukaisesti.

2) Sekä työntekijän käynnillä asiakkaan kotona että etäkontaktein toteutuissa vuorovaikutustilanteissa on huomioitava viittomakielen käyttö, esim. kuvapuhelin, etätulkkaus (sote-järjestämislaki 4-5 §:t). Myös näiden ratkaisujen on turvattava mahdollisuus molemminpuoliseen vuorovaikutukseen, ei vain yksisuuntaiseen yhteydenottoon asiakkaalle päin.

STM:n Tekstipuhelupalvelun tulevaisuus -työryhmän suosituksista (<https://stm.fi/hanke?tunnus=STM118:00/2022>) huolimatta esteetöntä tapaa hoitaa puhelinasiointiaan ei ole vielä kukaan tarjolla, vaikka tekstipuhelupalvelu päättyi joulukuussa 2024. Ikääntyneiden kohdalla on lisäksi huomioitava, että koulutushistoriansa vuoksi monilla kuuroilla on muuta väestöä heikompi luku- ja kirjoitustaito, jolloin pelkästään kirjallinen viestintä asiakkaan ja

työntekijän välillä ei takaa asiakasturvallisuutta, vaan saattaa aiheuttaa väärinymmärryksiä, jotka lisäävät vaaratilanteiden riskiä.

3) Teknologisia ratkaisuja arvioitaessa on huomioitava myös em. seikan lisäksi näiden henkilöiden puutteelliset digitaidot.

HE-luonnoksessa s. 76 todetaan ”Teknologiset ratkaisut eivät kuitenkaan voi korvata henkilökohtaista kontaktia.” Korona-pandemian aikana viittomakielisten keskinäisen yhteydenpito rajoittui vain teknologisten ratkaisujen välityksellä tapahtuvaksi. Läheskään kaikki viittomakieliset eivät näitä kanavia osanneet käyttää. Pandemian edetessä ja rajoitusten pitkittyessä kävi ilmeisen selväksi, että ajanjakson aikana yhteisö koki erityisesti turvattomuuden, avuttomuuden ja yksinäisyyden, jopa syrjäytymisen lisääntyneen. Tätä lisäsi alkuvaiheessa nopealla tahdilla syötetty uusi ja hämmentävä informaatio, josta osa toki tuotettiin myös suomalaiselle viittomakielelle tulkattuna. Tiedonsaanti suomenruotsalaisella viittomakielellä oli jopa silloin harvinaista eikä tekstimuotoisenakaan ruotsiksi tarjottu yhtä paljon tietoa kuin suomeksi. – Myös muu väestö koki vastaavia tunteita, mutta heillä oli käytössään lukuisia keskinäisiä yhteydenpidon kanavia ja tiedonhankinnan lähteitä.

Koska viittomakieltä tuotetaan käsien lisäksi koko keholla, ja kyse on kieli- ja kulttuuriryhmän omasta tiedonkulun ja osallisuuden tarpeesta sekä kulttuurille ominaisesta fyysisen läsnäolon tarpeesta, tulisi teknologisten ratkaisujen rinnalla tarjota aina vaihtoehtona mahdollisuutta saada palveluja viittomakielisen henkilöstön tarjoamana. Tällä varmistettaisiin paitsi asiakkaan myös työntekijän oikeusturvaa, kun asiakasturvallisuus ymmärrettävän kielenkäytön avulla vahvistuisi.

Pidätekö kannatettavana, että teknisestä valvonnasta sosiaalihuollon toimintayksikössä säädettäisiin uudessa 48 §:ssä ehdotetulla tavalla?

-

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Esityksessä ehdotetaan, että asiakkaalta ei pyydetä suostumusta teknologisen ratkaisun käyttöönottoon, vaan asiakkaan mielipide otetaan huomioon osana asiakasprosessia (palvelutarpeen arviointi, palvelusuunnitelma, päätös). Kannatatteko tätä ehdotusta? (HE-luonnos kappale 2.6)

Ei

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos ei, voitte esittää, miksi asiakkaalta pitäisi pyytää suostumus ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

YK:n vammaissopimuksen 22 artiklan mukaan vammaisen henkilön yksityisyyteen, viestintään tai kotiin ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua riippumatta hänen asuinjärjestelyistään. Mikäli teknologista valvontaa voisi käyttää ilman vammaisen henkilön antamaan nimenomaista suostumusta, se olisi juuri artiklan tarkoittamaa kiellettyä yksityisyyteen puuttumista. Lisäksi 19 artikla turvaa itsenäisen elämisen ja oikeuden valita asuinpaikkansa ja -järjestelynsä.

Säännöskohtaisissa perusteluissa vaikuttaa edelleen olevan itsemääräämisoikeuden ja taloudellisten paineiden ristiriita: ”Jos ammattilainen arvioi teknologisen ratkaisun soveltuvan asiakkaan palveluun ja asiakas vastustaa sitä, olisi yritettävä löytää yhteisymmärrys asiakkaan palvelun toteuttamisen tavasta. Asiakkaan ymmärrystä ja tietoutta voitaisiin esimerkiksi lisätä selostamalla teknologian hyötyjä ja kertomalla tarkemmin teknologian toimintatavoista. Ammattilainen voi katsoa, että teknologinen ratkaisu soveltuisi asiakkaan palveluun eikä teknologisen ratkaisun käyttöönotto vaadi asiakkaan suostumusta. Palveluista päätettäessä ja palveluita toteutettaessa on kuitenkin aina otettava huomioon asiakkaan etu.”

Kuurojen Liitto ry ei kannata sitä, että ammattilainen olisi yksin oikeutettu päättämään siitä, käytetäänkö teknologista ratkaisua, sillä erityisesti viittomakieltä käyttävien kuurojen on vaikea saada riittävästi tietoa viranomaisissa asioidessaan. Tieto teknologian käytöstä osana viranomaisen arvioimaa tarvittavaa palvelukokonaisuutta ei todennäköisesti tavoittaisi kuuroa lainkaan, sillä viranomaiset eivät itse pääsääntöisesti osaa viittomakieltä mutta toisaalta eivät järjestä tulkkauksistaan. Mikäli tieto teknologian käytöstä annetaan kuuroille pelkästään osana kirjallista päätöstä, se jää todennäköisesti ymmärtämättä, sillä viranomaispäätösten kieli on vaikeatajuista. Mikäli kuuro asiakas ei ole ymmärtänyt, mitä ammattilainen on kertonut teknologian käyttämisestä, ei voida todeta yhteisymmärryksen löytyneen. Liitto vastustaa sitä, että tällaisessakaan tilanteessa asiakkaan itsemääräämisoikeutta ei huomioida.

Asiaa arvioidessa on muistettava, että jo oikeusministeriön toteuttamat viittomakielibarometrit (v.2020 ja 2024) ovat nostaneet näkyviin sen, ettei viranomaisten vastuulla oleva tulkkaukspalvelu pääsääntöisesti järjesty. Barometrien mukaan yli 80 % viranomaisasioinnin tulkkauksen järjestämisestä jää asiakkaan vastuulle eli hän joutuu tilaamaan tulkin Kelan toissijaisesta tulkkaukspalvelusta (laki vammaisten henkilöiden tulkkaukspalvelusta 133/2010) ja sen lisäksi antamaan selvityksen Kelalle siitä, miksi viranomainen ei ole hoitanut omaa järjestämisvelvoitettaan.

Vuonna 2021 saadun hallituksen kielikertomuksen valossa eduskunta ja perustuslakivaliokunta (PeVM 5/2022 vp, K 21/2021 vp) kiinnittivät jälleen huomiota tulkkauksen asianmukaiseen toteutumiseen niin terveydenhuollossa kuin koulutuksessakin. Perustuslakivaliokunta, samoin kuin sosiaali- ja terveysvaliokuntakin (StVM 16/2021 vp) painottivat tulkkauksen merkitystä viittomakieltä käyttävien yhdenvertaisuuden ja osallisuuden kannalta. Molemmissa mietinnöissä todettiin, että hallituksen tulee tarkoin seurata tulkkauksen järjestämistä ja sen tulee puuttua sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevien uudistusten yhteydessä tapahtuviin epäkohtiin. Perustuslakivaliokunta tähdensi myös suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien kielellisistä oikeuksista huolehtimista.

Teknologian käyttö niin, ettei siitä kerrota ymmärrettävällä tai saavutettavalla tavalla tai henkilön käyttämällä kielellä, ja niin, ettei sen käyttöön pyydetä lupaa, on vastoin perus- ja ihmisoikeuksia sekä yksityisyyden suojaa.

Pidätekö kannatettavana, että teknisestä valvonnasta sosiaalihuollon toimintayksikön yhteisissä tiloissa säädetään?

Ei

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos ei, voitte esittää, miksi teknisestä valvonnasta ei pitäisi säätää ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

Tekninen valvonta yhteisissä tiloissa: on käytettävä erityistä harkintaa kameravalvonnan suhteen sellaisissa tiloissa, joissa käydään ehkä yksityisiäkin keskusteluja viitotulla kielellä asiakkaiden kesken tai asiakkaiden ja ammattihenkilöiden kesken. Kameravalvonta mahdollistaa visuaalisella kielellä käytyjen keskustelujen ”salakatselun” eli -kuuntelun. Sama koskee tietenkin myös tulkattuja tilanteita, viittomakieltä käyttävien asiakkaiden lisäksi myös muiden erilaisia tulkkauksen muotoja käyttävien ryhmien kohdalla

Missä tilanteissa katsotte, että toimintayksikössä olisi tarpeen käyttää tallentavaa kameravalvontaa? Millainen prosessi liittyy tallentavan kameravalvonnan käyttämiseen

-

Pidätekö kannatettavana, että laissa säädettäisiin, että asiakasprosessin aikana on arvioitava teknologian hyödyntämisen mahdollisuus asiakkaan sosiaalipalveluissa?

-

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos ei, voitte esittää, miksi arviointivelvollisuudesta ei tulisi säätää.

-

**Pidätekö kannatettavana, että asiakasmaksulain 10 e §:ään lisätään uusi momentti, jonka nojalla turva-
auttamispalvelun toteuttamisesta osana kotihoitoa voidaan periä maksu?**

-

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos ei, voitte esittää, miksi ei tulisi säätää ehdotetulla tavalla.

-

Pidätekö kannatettavana, että teknologian huomioimiselle iäkkäiden ympärivuorokautisen hoidon henkilöstömitoituksen laskemisessa asetettaisiin maksimiraja?

-

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos kannatatte maksimirajan asettamista teknologian huomioimiselle iäkkäiden ympärivuorokautisen hoidon henkilöstömitoituksen laskemisessa, onko ehdotettu 0,04 mielestänne sopiva?

-

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Pidätekö kannatettavana, että iäkkäiden ympärivuorokautisen hoidon vähimmäishenkilöstömitoitus olisi edelleen 0,6 työntekijää asiakasta kohti, jota ei voitaisi teknologioita käytettäessä alittaa?

-

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Valmistelussa on arvioitu, että lääkehuoltoon, yöaikaiseen valvontaan ja kirjaamiseen liittyvillä teknologioilla voi olla henkilöstövaikutuksia. Näettekö, että iäkkäiden ympärivuorokautisessa hoidossa voisi vielä olla joitakin muita välittömän asiakastyön tehtäviä, joissa teknologian avulla voitaisiin vähentää henkilöstötarvetta?

-

Jos kyllä, mitä tehtäviä ne olisivat ja millä teknologialla henkilöstötarvetta voitaisiin vähentää?

-

Kannustaako esitys mielestänne investoimaan uusiin teknologioihin sosiaalihuollon palveluissa (myös muissa kuin iäkkäiden ympärivuorokautisessa hoidossa)?

-

Voitte esittää teknologiainvestointeihin liittyviä näkökohtia.

-

Voitte esittää muut asiaan liittyvät näkökohtanne ehdotuksen vaikutuksista.

-

Rönnberg Marika
Kuurojen Liitto ry